

*Jedenadvacet křížů kamenického mistra
Ignatze Josefa Jennatsche z Chabařovic*

Martin Zubík – Jan Leibl

Obr 1. Kříž (1807) pocházející z osady Kamenice, dnes u kostela sv. Josefa v Předlicích. Foto: Martin Zubík 2024

Obr 2. Kříž (1808) v obci Varvažov mezi pruským pomníkem a starou poštou. Foto: Martin Zubík 2024

Resumé

Twenty-one crosses by the Stone Master Ignatz Josef Jenatsch from Chabařovice

The article traces the activities of the Chabařovice stone mason and sculptor Ignatz Josef Jennatsch (1780–1832). Of a collection of about 20 such sculptures, half of them are still in various stages of decay. And that is a great pity; this paper wants to contribute at least a little to the knowledge of Jennatsch's crosses and to education.

The historical and aesthetic value of the crosses („schön gearbeitete steinerne Kreuze“) was already recognised by local German patriots before the II. World War. They were lucky enough to see the crosses in their complete form. The first information about the person of the Chabařovice stonemason Jennatsch and his family was provided by the Chabařovice patriarch Josef W. Strache in 1929. He also identified the works of the hitherto unknown master stonemason with Jennatsch, based on the only cross signed by Jennatsch standing in Ústecká Street in Chabařovice. Strache also lists some of the places where these crosses were located. Apparently, this contribution brought Jennatsch into the crosshairs of the Ústí city archivist Franz Josef Umlauf, who published an article about the so-called White Cross in the Ústí district of Klíše.

On the basis of typologically identical features, we have identified 21 to 22 crosses with elaborate iconography, especially with the symbolism of the Holy Trinity. Jennatsch's modelling was characterised by a strong expressiveness in the expression of the Crucified and strict classical prismatic modelling of the plinth parts and the crucifix itself.

The surviving crosses do not enjoy state monument protection and are on the edge of physical existence, some even beyond it. We have shown how the stonemason from Chabařovice influenced the appearance of the Ústí district for the next almost two hundred years. His work deserves rehabilitation, because the local landscape is very sad and poor without these traces of human work.

Keywords: stone mason, Ignatz Josef Jennatsche, Chabařovice, stone crosses, sculptures

Obr 3. Trojiční kříž (1810) v Nakléřově, který se nacházel přes silnici proti dnešní restauraci U Johnů, dnes neznámý. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

Obr 4. Trojiční kříž (1811) na původním místě ve Vyklicích při usedlosti čp. 26, stav z roku 1959. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

Úvod

V ústeckém okrese se před dvěma stoletími začaly objevovat poměrně rozměrné pískovcové kříže s ukřižovaným Kristem, někdy doplněné na vrcholu malou Nejsvětější Trojicí, vše na vysokém podstavci (složeném ze soklu, dřívku, římsové hlavice a dalšího římsou zakončeného nástavce). Tato díla přibližně v letech 1807–1832 vytvořil kameník Ignatz Josef Jennatsch (1780–1832) usazený v městečku Chabařovice (n. Karbitz). Ze souboru cca 20 takových skulptur jich dnes dožívá v různém stadiu rozpadu polovina. Tento příspěvek chce alespoň trochu přispět k poznání Jennatschových křížů a osvětě.

Historickou a estetickou hodnotu křížů („schön gearbeitete steinerne Kreuze“¹) si již před druhou válkou uvědomovali také místní němečtí vlastivědci. Ti měli štěstí spatřit kříže ještě v celistvé formě. Prvně přinesl o osobě chabařovického kameníka Jennatsche a jeho rodině informace

chabařovický vlastivědec Josef W. Strache v roce 1929.² Ten také provedl ztotožnění děl dosud neznámého kamenického mistra s Jennatschem, a to na základě jediného kameníkem Jennatschem signovaného kříže stojícího v Ústecké ulici v Chabařovicích. Strache rovněž uvádí některá místa, kde se tyto kříže nacházely. Zřejmě tímto příspěvkem se dostal Jennatsch do hledáčku ústeckého městského archiváře Franze Josefa Umlaufa. Umlauf publikoval roku 1934 článek o bílém kříži na Klíši (n. Kleische, dnes městský obvod Ústí nad Labem),³ v němž kříž připsal Jennatschovi a uvedl další místa s podobnými kříži. Roku 1935 následovala Umlaufem iniciovaná výzva ke sběru a lokaci Jennatschových křížů: „Prosím naše spolupracovníky, čtenáře a přátele, aby mě o výskytu takových křížů informovali. Zvláště vítány jsou kresby a fotografie.“⁴ Osobně se Umlauf angažoval při transferu tzv. Plattova kříže od městské elektrárny v Ústí nad Labem do Roseggerova parku (dnešní Mánesovy sady) v roce 1936.⁵ Jak dopadla zmíněná výzva

¹ Josef W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister Ignatz Josef Jennatsch*, in *Beiträge zur Heimatkunde des Aussigkarbitzer Bezirkes*, 9. Jhrg., 1929, Aussig, s. 186.

² J. W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister*, s. 186–187.

³ Franz Josef UMLAUFT, *Das Weise Kreuz bei Kleische*, in: *Beiträge zur Heimatkunde des Aussigkarbitzer Bezirkes*, 14. Jhrg., 1934, Aussig, s. 90–92.

⁴ Franz Josef UMLAUFT, *Sammlung der Arbeiten der Karbitzer Steinbildhauers Ignatz Josef Jennatsch*, in *Beiträge zur Heimatkunde des Aussigkarbitzer Bezirkes*, 15. Jhrg., 1935, Aussig, s. 95.

⁵ Franz Josef UMLAUFT, *Das von Josef Platt 1829 errichtete Steinkreuz*, in: *Beiträge zur Heimatkunde des Aussigkarbitzer Bezirkes*, 16. Jhrg., 1936, Aussig, s. 113.

ke sběru informací a co s nimi archivář Umlauft zamýšlel učinit nevíme. Pokusili jsme se však dle jeho dávného plánu Jennatschovy kříže zmapovat. Strachem a Umlaufem vytýpované kříže jsme doplnili o další kusy.

Ignatz Josef Jennatsch a jeho rodina

Kamenický rod Jennatschů byl na konci 18. a v první polovině 19. století usazený v městečku Chabařovice (okres Ústí nad Labem). Prvního Jennatsche spojeného s kamenictvím známe v Chabařovicích pod jménem Johann Michael (Michl) Jennatsch (1752–1799). Dle Stracheho pracoval v č. p. 28 na Chabařovickém předměstí v kamenické dílně již roku 1779.⁶ Johann Michael pocházel z blízkého Varvažova, kde se narodil v čp. 25 do rodiny nemajetného domkáře Hanse Michla Jenatschkeho (Ve Varvažově se psali takto). V otcově domku se také Johann M. oženil roku 1776 s Rosálií Petschenke, jež přišla z Chlumce,⁷ a ve Varvažově přivedli na svět v letech 1777–1790 prvních šest dětí. Jisté je, že v roce 1791 koupil zmíněný předměstský domek č. p. 28 v Chabařovicích i s polnostmi, zahradou, loukami a malou vinicí od rychtáře Antona Adlera za 562 zl.⁸ Z čteného potomstva se kameníky stali synové Johann Michael, **Ignaz Josef** a Franz.

Starší ze synů Johann Michael (*1777)⁹ se oženil roku 1800 s Marií Annou Pöche, dcerou chabařovického mistra pokrývače z č. p. 16.¹⁰ Do roku 1806 žili se ženou v tchánově domě č. p. 16, pak se přestěhovali do č. p. 77. V roce 1816 zemřel Johann Michael na kamenickou nemoc ve 45 letech v č. p. 77 v městečku Chabařovice.¹¹ Jeho syn Josef se stal po dědečkovi pokrývačem.

Prostřední syn **Ignaz Josef** (*1780) převzal otcovu živnost v domě č. p. 28.

Nejmladší syn Franz (*1796) se oženil v roce 1828 s dcerou místního řezníka z č. p. 5 Terezií Kradischovou.¹²

Starý Johann Michael zemřel 4. května 1799 na nemoc kameníků ve 47 letech.¹³ Ovdovělá Rosálie zemřela na výměnku v č. p. 28 ve věku 75 let roku 1830.¹⁴

Ignaz Josef (*1. 7. 1780)¹⁵ se oženil v roce 1803. Do domu

Obr 5. Trojiční kříž z Vyklic (1811) na současném místě u kostela sv. Havla v Chlumci. Foto: Martin Zubík 2024

č. p. 28 si přivedl manželku Annu Marii, roz. Pieschelovou, z nedalekých Vyklic, z č. p. 20.¹⁶ Zvláštní je jeho označení ještě roku 1803 jako kamenický tovaryš (v orig. *Steinmetzgesell*). V dalších letech se stal mistrem a ve městě váženým rychtářem. V letech 1804–1822 porodila Anna Marie deset dětí, z nichž se dospělosti dožilo jen pět: Josef (*1806), Thekla (*1811), Ludmila (* 1813), Kornel (*1817) a Mathilda (* 1822).¹⁷ **Ignaz Josef** zemřel snad také na kamenickou nemoc 19. srpna 1832.¹⁸ Vdova Anna Marie žila v domku

⁶ J. W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister*, s. 187.

⁷ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika NOZ, inv. č. 2572, sig. 61/3, roky 1754–1784, f. 534.

⁸ SOA Litoměřice, f. Velkostatek Chlumec, Pozemková kniha Chabařovice předměstí, inv. č. 33, sign. OS Chabařovice 49, f. 298.

⁹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika NOZ, inv. č. 2572, sig. 61/3, roky 1754–1784, s. 268.

¹⁰ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2505, sig. 59/14, roky 1784–1868, f. 12. V zápisu stojí, že měl 20 let, narodil by se tedy roku 1780, což se liší od dat jeho úmrtního zápisu z roku 1816.

¹¹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2514, sig. 59/20, roky 1814–1853, f. 4.

¹² SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2506, sig. 59/15, roky 1825–1862, f. 3.

¹³ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2513, sig. 59/19, roky 1784–1830, f. 84.

¹⁴ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2513, sig. 59/19, roky 1784–1830, f. 109.

¹⁵ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika NOZ, inv. č. 2572, sig. 61/3, roky 1754–1784, s. 295.

¹⁶ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Vyklice, inv. č. 8107, sig. 168/25, roky 1785–1861, f. 9.

¹⁷ Zde nutno podotknout, že Josef Strache nalezl také neexistujícího syna Franze, městského písaře.

¹⁸ V digitalizátu příslušné matriky – SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2517, sig. 59/36, roky 1831–1883, chybí předmětná dvoustrana s fol. 2 a 3 kde by měl být záznam o Ignazově smrti, datum úmrtí tak zde zmiňujeme dle registru zemřelých a s odkazem na text J. W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister*, s. 187. Situaci pozůstalých dědiců

Obr 6. Trojiční kříž v Libově (1813), dnes zničený, asi 1958.
Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

č. p. 28 až do roku 1858, kdy zemřela ve věku 79 let.¹⁹ Dcera Thekla se vdala za ševce Josefa Oswalda z č. p. 18.²⁰ Dcerka Ludmila se vydala roku 1845 z domu sňatkem s tkalcem Karlem Ludwigem Mohauptem z Frýdlantu.²¹

Josef (*1806), měšťan a po otci kameník, se roku 1828 oženil s Josefou Dieze,²² dcerou chirurga z Chabařovic č. p. 73, a usadil se v domě č. p. 135. Jejich stopa po roce 1832 z Chabařovic mizí, snad se vystěhovali.²³ Pokud ovšem není totožný s Josefem Jennatschem zemřelým roku 1857 v Chabařovicích v č. p. 31, majitelem domu a kamenickým mistrem, šedesátiletým.²⁴

Kornel (*1817) se stal také kameníkem a po otci Ignazi Josefovi přebírá rodný domek s kamenickou dílnou na předměstí č. p. 28. Kornel si roku 1844 vzal Theresii,

Obr 7. Trojiční kříž (1816) na návsi v Brozánkách, asi 1958.
Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

roz. Finze, dceru chalupníka z č. p. 16 v Českém Újezdu (Böhmisch Neudörfel).²⁵ Kornel se bohužel dlouhému životu netěšil a rodinného života příliš neužil, neboť zemřel roku 1850 na nemoc kameníků ve svých 33 letech.²⁶

Vdova po Kornelovi Theresie, roz. Finze, se znovu vdala ve svých 35 letech roku 1851 za vdovce Josepha Stolleho, měšťana v Ústí nad Labem v č. p. 395, kam se také asi odstěhovala.²⁷

Smrtí Kornela v domě č. p. 28 zaniká provoz kamenické dílny. Jeho jediná dcera Anna (*1847) si vzala v roce 1880 o pět let mladšího řezníka Franze Josefa Pieschela, který si tak jako nemanželský syn chalupníka a dcery učitele vyžene- ním domku polepšil a v domě začal provozovat výčep.²⁸ Hostinec se pak v domě udržel řadu let a byl znám jako „Stadt Mailand“.²⁹

z jeho rodiny osvětluje zejména zápis o pozůstalostním řízení v SOA Litoměřice, f. Velkostatek Chlumec, Pozemková kniha Chabařovice předměstí, inv. č. 34, sign. OS Chabařovice 50, f. 150 an.

¹⁹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2517, sig. 59/36, roky 1831–1883, f. 40.

²⁰ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2505, sig. 59/14, roky 1784–1868, f. 67.

²¹ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2505, sig. 59/14, roky 1784–1868, f. 74.

²² SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2506, sig. 59/15, roky 1825–1862, f. 4.

²³ Zmiňován ještě v zápise o pozůstalostním řízení po Ignazi Josefovi v SOA Litoměřice, f. Velkostatek Chlumec, Pozemková kniha Chabařovice předměstí, inv. č. 34, sign. OS Chabařovice 50, f. 150 an.

²⁴ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2515, sig. 59/34, roky 1854–1878, f. 20.

²⁵ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Český Újezd, inv. č. 2574, sig. 61/5, roky 1803–1872, f. 15.

²⁶ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika zemřelých Chabařovice, inv. č. 2517, sig. 59/36, roky 1831–1883, f. 26.

²⁷ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2505, sig. 59/14, roky 1784–1868, f. 78.

²⁸ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, Matrika oddaných Chabařovice, inv. č. 2509, sig. 59/33, roky 1868–1883, f. 22.

²⁹ J. W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister*, s. 187.

Obr 8. Trojiční kříž (1816) v Brozánkách, současný stav.

Foto: Kateřina Neumannová 2024

Katalog Jennatschových křížů

Kříže jsou řazeny chronologicky, dle dostupných datací, buď z pramenů či přímo z křížů. Je vysoce pravděpodobné, že se ještě nějaký kříž může později jako Jennatschův identifikovat (na základě nových indicí, dosud neznámých), v zásadě však je zde většina zachycena.

1. Kříž z roku 1807, osada Kamenice (n. Kamnitz, Kamnitz), okres Ústí nad Labem

Historie

Nejstarší dohledaný kříž z Jennatschovy dílny. Byl zřízen roku 1807 obcí Kamenice. Kříž stával na návsi na obecním pozemku. Dobový soupis náboženských památek z roku 1835 jej popisuje takto: „Kříž včetně podstavce a podobizny Vykupitele tesán přiměřeně pěkně z kamene, štafírován, dobře dochován. Nápis: Vater, in deine Hände empfehl' ich etc.“³⁰ Povinnost údržby kříže náležela obci.

³⁰ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Skorotice, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller religioesen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Kappellen im Gartitzer Pfarrkirchsprengel ...), 1835, objekt s pořadovým číslem 19.

³¹ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Chlumec, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniss der religiösen Standbilder des kulmer Kirchsprengels), 1838, pod číslem 18.

³² iDNES.CZ. *Nadšenci vrací do Varvažova kříž poškozený střelami z bitvy u Chlumce*. Online. Dostupné z: https://www.idnes.cz/usti/zpravy/obnova-krize-ve-varvazove.A151019_161502_usti-zpravy_alh. [cit. 2024-04-29].

Osada Kamenice byla zlikvidována v 60. letech 20. století postupem povrchového hnědouhelného lomu, přestože intravilán vsi nebyl těžbou přímo zasažen. Kříž se dnes nachází u kostela sv. Josefa v Předlicích (okr. Ústí nad Labem). Přenesen byl snad při likvidaci obce. K transferu kříže nemáme žádné prameny.

Popis

Kříž dnes stojí v ústecké čtvrti Předlice před vstupem do kostela sv. Josefa. Na kamenné desce leží na šířku položená kvádrová patka s obdélným zrcadlem, patka je zakončena oblounem a výžlabkem, ze kterého se tyčí hranolový dřík zakončený fabionovou římsou. Ve dříku je na výšku obdélné zrcadlo se zaoblenými rohy. Na římsu nasedá hranolový nástavec uvedený nízkým soklem. V nástavci jsou nápisová pole zhruba čtvercového tvaru s vykrajovanými rohy. Na čelní straně je dodnes zřetelný nápis německou kurzívou: *Vatter / in deine Hände / [---] hle ich meinen / Geist. / L[---] 3 Cap.* Nad nástavcem je položena patka kříže s oblounem, z níž se tyčí latinský kříž tvořený dvěma hranolovými břevny. Ukřížovaný je ztvárněn s expresivním prokreslením muskulatury na trupu a končetinách. Hlava Krista je svěšená na pravé rameno. Nápisová páska nad Ježíšem je vyrytá do kamene a svisle orientovaná s textem latinskými majuskulemi: *IN / RI.*

2. Kříž z roku 1808, ves Varvažov (n. Arbesau), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž zřídil roku 1808 zdejší sedlák Franz Hantschel z č. p. 13 na svém pozemku poblíž varvažovské pošty. Dobový popis kříže z roku 1838: „Kamenný kříž s obrazem Spasitele rovněž z kamene. Obraz pěkný a důstojný. Nápis: *In deine Hände empfehle ich meinen Geist. Luc. 3 Cap. – Errichtet vom Franz Hantschel in Arbesau.*“³¹ Dataci vzniku památky soupis neuvádí, je vzata přímo z kříže. Kříž má pohnutou historii, během bitvy u Chlumce roku 1813 jej poškodily střely (dodnes jsou zásahy kulemi patrné) a vojsky byl stržen, po obnově roku 1817 vydržel až do 70. let 20. století, kdy jej porazil traktor, trosky kříže pak někdo „uklidil“. V roce 2007 našli rybáři při čištění kanálu za pruským pomníkem části podstavce a v roce 2015 byl nalezen vlastní kříž v interiéru telnického kostela. Ještě toho roku nechal Spolek pro obnovu památek a podporu kulturních tradic obce Telnice celý kříž opravit a instalovat na původním místě.³²

Obr 9. Trojiční kříž (1818) u ovčárny v Chuderově, stav asi 30. léta 20. století. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

Popis

Varvažovský kříž je dnes (2024) umístěn jižně od památkově chráněné hospody Stará pošta na dohled od Pruského pomníku bitvy u Chlumce. V roce 2021 byl okolo kříže instalován nízký kovový plot. Kříž stojí na nízkém hranolovém soklu o rozměrech 53 x 53 cm v průřezu s oblounem, nad terén vyčnívá 27 cm. Na sokl nasedá prostý dřík zakončený profilovanou římsou. Na římsě je hranolový podstavec s nápisovým čtvercovým zrcadlem s vykrajovanými rohy. Podstavec je zakončen oblounem a výžlabkem. Na čelní straně je německou frakturou vyveden černou linkou v nedávné době zvýrazněný nápis: *Vater in deine / Häd befehle ich / meinen Geist / Literim 3 Kap.* Nápis odkazuje na poslední slova Ježíše Krista: „Otče do tvých rukou poroučím svou duši“, která najdeme v Lukášově evangeliu v kapitole 23 verš 46. Není zcela zřejmé, zda zkomolená slova vychází z pozdějšího neodborného zásahu, nebo z omezené gramotnosti tvůrce. Z pravé strany je další nápisové pole s textem vyvedeným stejným typem písma: *Errichtet von / Franz Hantschel / aus Abersau / Ao. 1808.* (překl. Zřízeno Franzem Hantschelem z Varvažova v roce 1808). Zbylé strany nástavce mají zrcadla prázdná. Na vrchní obloun nástavce nasedá podstavec kříže ozdobený kamenickými reliéfy. Na přední straně kruhovým věncem

Obr 10. Trojiční kříž s figurami (1819) u ovčárny v Chuderově, stav asi 40.–50. léta 20. stol. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

s festony, boční strany jsou vyplněny reliéfem kazulového tvaru. Podstavec se v horní části zužuje a přechází v latinský kříž v podobě dvou hladce opracovaných hranolů. Na přední straně je Ukřižovaný s hlavou svěšenou k pravému rameni. Korpus je expresivně doplněn náznaky napjatých Kristových svalů, propadlého břicha a vystupujících žeber. Netradičně masivní trnová koruna je zasazena hluboko do čela. Bederní rouška, pro Jennatsche charakteristicky, přečnívá přes svislou část kříže na Ježíšově levém boku. Nad hlavou Krista je na výšku orientovaná nápisová páska s latinskými iniciálami: IN/RI. Kříž zasáhlo několik střel během bitvy u Chlumce a Přestanova v roce 1813. Stopy po kulkách se dochovaly na jeho boční straně.

3. Kříž (s Trojicí) z roku 1810, ves Nakléřov (n. Nollendorf), okres Ústí nad Labem

Historie

Dnes zaniklý kříž. Stával dle historické fotografie jižně přes silnici u hostince č. p. 1. Nevíme, zda šlo o jeho původní umístění, neboť na žádné historické mapě se v této lokaci kříž nevyskytuje. Nicméně pohlednice jej zachycuje a přes nekvalitu zobrazení je možné kříž přiřadit k Jennatschovým výtvorům, dokonce mezi jeho kříže s Trojicí.

Kříž zřídil v roce 1810 chalupník Joseph Hacker z č. p. 20 v Nakléřově. Popis z nedat. soupisu (1835–1838): *Asi 8 loktů vysoký kříž, včetně krucifixu, podstavce a schodů z jemného pískovce. Nad Ukřižovaným představuje obraz Ducha svatého a nad sochou poprsí Boha Otce. Vše ve stejném stylu. Pěkně uděláno. Nápis, na přední straně „Der Vater, Sohn und der hl. Geist.“ Na pravé straně: „Dreye gebe Zeugnis in Himmel.“ Na levé straně: „Und diese Drei, sind Eins. Zadní strana: Errichtet von Joseph Hacker in Nollendorf Anno 1810.“*³³ Socha stála na obecním pozemku a údržba nebyla nikomu určena. Socha zanikla nejspíše po druhé světové válce. Na jejím místě je poměrně vysoká navážka, je tedy možné, že části sochy jsou pohřbeny pod niveletou současného terénu.

Popis historického stavu

Jennatscheho kříž z Nakléřova se do dnešních dob nedochoval. Původně stál za nízkým dřevěným plaňkovým plotem se čtyřmi kamennými sloupky v nárožích. Kříž byl postaven na dvoustupňovém podiu a sestával z hranolového podstavce s obdélným zrcadlem s vykrajovanými rohy. Na něm byla zužující se patka dřívku, centrální část s nápisovým polem a profilovaná hlavice. Na ni nasedal hranolový nástavec zakončený římsou. Nad nástavcem byla položena patka a menší nástavec samotného kříže. Kříž s Ukřižovaným a bohatě zvlněnou bederní rouškou byl ve vrcholu ještě nad nápisovou páskou INRI doplněn plastikami Boha Otce s holubicí Ducha svatého. Na dochované fotografii kříže ze 30. let 20. století je patrné, že nápis na čelní straně nástavce se víceméně shoduje s nápisem uvedeným v pramenech. Bohužel je snímek rozostřen, tudíž nelze nápis identifikovat s jistotou: *Der Vater, / der Sohn / und der / heilige Geist*. Na vlastním podstavci pak jsou vidět další nápisy, bohužel zcela nečitelné, a to vpředu a na levé straně, a lze je považovat za pozdější doplňky.

4. Kříž (s Trojicí) z roku 1811, Vyklice (n. Wiclitz), okres Ústí nad Labem

Historie

Ukřižování stávalo na severozápadním kraji intravilánu vsi Vyklice, na rozcestí polní cesty za č. p. 26, v lokalitě zvané „Sensler“ či „Sensler Flur“. Kříž postavili v roce 1811 manželé Rosalia a Johann Georg Mattauschovi z usedlosti č. p. 26. Dle popisu z roku 1836 se jednalo o sochu svaté Trojice z kamene, slušnou a v dobrém stavu. S nápisem: *Drey geben Zeugniß im Himmel: der Vater, der Sohn und*

Obr 11. Trojiční kříž (1819) v Ústecké ulici v Chabařovicích, stav asi 30. léta. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

*der h. Geist, und diese Drey sind Eins.*³⁴ Údržbou se zavázala rodina Mattauschových z č. p. 26.

Kříž byl již v 60. letech 20. století v havarijním stavu, především jej poškozovala koroze železných čepů, která trhala kámen podstavce na kusy, byl proto restaurován.³⁵

Celá obec byla posléze určena k likvidaci kvůli těžbě uhlí. Jennatschův kříž měl zřejmě štěstí, že se v jeho blízkosti nacházela také hodnotnější barokní socha *Ecce homo*, od staršího sochaře Urbanského (rovněž z Chabařovic). S jejím transferem se „svezl“ i vyklický kříž a v roce 1979 obě plastiky přenesli restaurátoři Bohumil Zemánek a Petr Bílek ke kostelu v Chlumci, kde jsou dodnes.³⁶

Popis

Dnes stojí chlumecký kříž při východní straně lodi kostela sv. Havla v těsné blízkosti bočního vstupu. Na dvakrát odstupňovaném podstavci je položen hranolový sokl o rozměrech 77 x 74 cm v průřezu a výšce 45 cm. V horní

³³ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Chlumeck, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichnis aller bei der Lokalie Nollendorf bestehenden religiösen Standbilder), nedatováno (cca 1835–1838), pod číslem 1.

³⁴ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Trmice, Soupis náboženských památek (Verzeichniss der Kapellen, Statuen und Standbilder im Pfarrey türmritzer Kirchsprengel), 1836, nečíslováno.

³⁵ Z akce se dochovala restaurátorská fotodokumentace: NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, sbírka restaurátorských zpráv, sign. R/95, s nečitelným jménem restaurátora, datovaná 1968.

³⁶ NPÚ ÚOP v Ústí nad Labem, archiv těžební oblasti, Vyklice, spisy k transferu soch, sign. 111/2.

Obr 12. Trojiční kříž (1819) v Ústecké ulici v Chabařovicích. Z kříže zůstalo dnes jen těleso soklu, na němž je dosud čitelný tesaný nápis: *Jos. Jennatsch Steinmetz Meißter*. Foto: Martin Zubík 2024

části se zužuje a pokračuje na výšku položeným kvádrem dříku zakončeným profilovanou římsou. Dřík je zdoben zrcadlem ve tvaru obdélníku s rozšířenými rohy. Od soklu k horní hraně římsy měří dřík 112 cm. Na římsu nasedá hranolový nástavec o výšce 66 cm, který je zakončený další profilovanou římsou. Na tuto římsu nasedá v horní části se zužující sokl latinského kříže. Sto sedmdesát osm cm vysoký kříž je tvořen dvěma pravidelnými hranoly s korpussem Ukřižovaného na přední straně. Pod nohama Krista je ještě obdélné vpadlé zrcadlo s rozšířenými rohy. Kristova hlava je svěšena na pravé rameno. Bederní rouška je charakteristicky rozevřatá a přečnívá přes svislou část kříže na Ježíšově pravém boku.

Čelní strana nástavce podstavce nese poškozený tesaný nápis německou kurzívou: *Der Vater / der Sohn / und der heilige Geist*. Pravá i levá strana jsou značně zvětřelé a tesané nápisy odpadly s vrstvou hmoty pískovce. Na levé straně téměř zničený nápis: *[---] / Zeugnis im / [---]*. Na pravé straně rozluštíme s obtížemi *[U]nd diese / [---]*. Zadní strana nesla zřejmě nápis s informacemi o donátorovi, bohužel je rovněž velmi zvětřelá: *[---] / [---] Mattausch / [---] / [---]*.

Kříž je doposud nositelem většiny svých výtvarných kvalit a profilací.

5. Kříž (s Trojicí) z roku 1813, Libov (n. Lieben), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž se nacházel mimo ves na pozemku patřícím k usedlosti č. p. 12 v Libově, severovýchodně na rozcestí dnes zaniklých polních cest. Zřídil jej roku 1813 hospodář z č. p. 12 Johann Georg Güttler (1749–1825)³⁷ spolu se svou sestrou Marií Elisabethou Güttlerovou (1742–1812).³⁸ A téhož roku kříž vysvětil farář.³⁹ Vzhledem k sestřině úmrtí ještě před postavením objektu, je zřejmé, že jej Johann Georg postavil na její památku (dle dohody ještě za života či s přispěním jejích financí). Dle soupisu (1835) to byla: Z pískovce udělaná socha s kamenným křížem, s Ukřižovaným, obrazem Boha Otce a Ducha svatého rovněž tesanými z kamene. Na čtyřech spodních stranách se nacházejí malované obrazy sv. Jiří, sv. Alžběty, sv. Vojtěcha a Marie. Nahoře text: *Drey geben Zeugniß im Himmel. Den Vater, Sohn u. der hl. Geist. Und diese Drey sind Eins*.⁴⁰

Ukřižování je ještě zachyceno v mapě z roku 1962,⁴¹ pak zřejmě zaniklo. Zda beze stopy není zatím jasné, neboť místo je dnes nepřístupná pastvina v ohradě s koňmi.

³⁷ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, matrika N, O, Z, inv. č. 9283, sign. 192/8, 1785–1862, Libov, f. 56, Johann Georg zemřel 9. 12. 1825.

³⁸ SOA Litoměřice, Sběrka matrik, matrika N, O, Z, inv. č. 9283, sign. 192/8, 1785–1862, Libov, f. 53, Maria Elisabetha zemřela 1. 1. 1812.

³⁹ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Libov, č. 2.

⁴⁰ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Libov, č. 2.

⁴¹ ČÚZK. Topografická mapa v systému S-1952, M 1 : 10 000, rok 1962. Online. Dostupné z: https://ags.cuzk.cz/archiv/openmap.html?typ=topo1952&idrastru=D7_2__M-33-41-C-c-2. [cit. 2024-04-29].

Popis historického stavu

Kříž v Libově se nacházel v polích severně od zástavby. Dnes se na jeho místě nachází pastvina pro koně. Původně se jednalo o trojiční kříž s hranolovým podstavcem, na který nasedal zužující se sokl a dřík s profilovanou římsou. V dříku byla obdélná pole se segmentovým záklenkem a rozšířenými kouty. Nad římsou byl položen nízký sokl s geometrickými elipsovými motivy, na nějž nasedal hranolový nástavec s nápisovými poli, čabakami a na čelní straně i čtyřmi květy v koutech. Na tento nástavec byla položena patka kříže s Ukřížovaným, nad jehož hlavou a nápisovou páskou INRI byla menší plastika Boha Otce a holubice Ducha svatého. Na zadní straně nástavce byl německý nápis kurentem s letopočtem 1813. Dle fotografie ze sbírek muzea Ústí nad Labem přepisujeme tento nápis: *Errichtet Joh. Georg / Güttler mit M. Elisabe / tha Schwest. in Lieben / Ao. 1813.*

6. Kříž (s Trojicí) z roku 1816, Brozánky (n. Prosanken), okres Ústí nad Labem

Historie

Trojiční kříž umístili roku 1816 manželé Eleonora a Franz Parthonovi před svůj statek č. p. 3 na brozáneckou návěs. Popis ze soupisu (1836): Kamenná socha nejsvětější Trojice, s Otcem, sv. Duchem a Spasitelem. To spočívá na čtyřbokém sloupu s vícero nástavci s rozmazanými malbami. Je to opatřeno dřevěným oplocením. Nápis: *Der Vater, der Sohn und der hl. Geist. Und diese Drei sind Eins. 1. Joan. 5. Kap. Dreie geben Zeugniß im Himmel. Errichtet vom Franz Parthon und Eleonora aus Prosanken.*⁴² Parthonovic dědicové se zavázali údržbou kříže.

Popis historického stavu

Brozánecký kříž je umístěn na návsi za novodobým nízkým oplocením s brankou. Na třech schodištvých stupních stojí hranolový podstavec, na něj je posazen dřík se směrem vzhůru se zužující patkou, střední částí a profilovanou římsou. V dříku jsou vpadlá pole obdélného tvaru s rozšířenými kouty. Nad římsou je položen menší nástavec hranolového tvaru s vystupujícími nápisovými poli stejného tvaru jako na dříku. Nástavec je zakončen přesahující profilovanou římsou a na něj nasedá patka vlastního kříže.

Kříž je latinský s rozšířenými okraji. Ukřížovaný je proveden expresivně s masivní trnovou korunou. Hlavu má mírně svěšenou na pravé rameno. Bederní rouška má mírnou oproti jiným Jennatscheho pracím jednodušší draperii. Hned nad hlavou je svisle orientovaná nápisová páska INRI. Kříž je od posledního schodu k vrcholu vysoký 4 m. Celkový stav kříže je dobrý. Dodnes se nedochovaly nápisy v připravených polích. Respektive nápisy byly v poválečném období zamazány maltou, dnes již oprýskávající. Zdá se, že i čelní strana podstavce nesla nějaký dodatečný německý nápis, rovněž po válce zamazaný Čechy. Součástí této úpravy zastírající německý původ byla i štuková hlava Krista a pod ní rovněž plastický štukový nápis velkými latinskými literami: POCHVÁLEN / BUĎ PÁN / JEŽÍŠ / KRISTUS. Pravděpodobně byl opravován v nedávné době, kdy přibylo i novodobé kovové oplocení.

7. Kříž (s Trojicí) z roku 1818, Chuderov (n. Grosskaudern), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž zřídila Veronika Haamannová v roce 1818 východně od samoty Ovčárna (n. Schäferei), patřící k Chuderovu. Také byl kříž dle místa nazýván „*Schäferkreuz*“.⁴³ Popis kříže ze soupisu (1836): velmi pěkný z jemného pískovce udělaný kříž, představující z kamene tesaného ukřížovaného Ježíše, Boha Otce a sv. Ducha. Na čtyřech stranách má obrazy – sv. Františka Xaverského, sv. Veroniku, sv. Antonína a bohosudovskou Matku Boží. Na horních čtyřech stranách je možné číst: *Der Vater, Sohn u. hl. Geist. Und diese Drey sind Eins. Drey geben Zeugniß im Himmel. Errichtet von Veronika Haamann im Jahre 1818.*⁴⁴

Kříž se nacházel na pozemku patřícím k č. p. 14 rodiny Watzke (jedno ze stavení tvořících samotu Schäferei), tato rodina se zavázala udržovat kříž v dobrém stavu.⁴⁵

Katastr obce Chuderov byl těžce zasažen a masivně pozměněn socialistickou výstavbou panelového sídliště a různými provozy. Kříž byl zničen v 60. či 70. letech 20. století. (Jeho části jsou uloženy v muzeu města Ústí nad Labem).

Popis historického stavu

Původní podobu tušíme z dochované fotografie deponované v Muzeu města Ústí nad Labem. Kříž stál na zpevně-

⁴² Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Řehlovice, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniss aller bei der Pfarre Tsochochau sub titulo sro. Trinitatis bestehenden religioesen Standbilder), 1836, č. X.

⁴³ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Chuderov, č. 5.

⁴⁴ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Chuderov, č. 5.

⁴⁵ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Chuderov, č. 5.

Obr 13. Trojiční kříž (kolem 1822) v Chabařovicích. Dnes zmizelý kříž známe z fotografie ze 30. let 20. století, kde je již patrně druhotně umístěn v zahradě hostince Gartensaale čp. 116 v Chabařovicích. Muzeum města Ústí nad Labem

ném čtvercovém podiu za nízkým snad řetězovým oplocením s kamennými sloupky v nároží. V centrální poloze byl umístěn kvádrový sokl, na který nasedala patka dřívku v horní části s oblounem. Dřík měl dle dochované fotodokumentace vpadlá pole s květinovým motivem v horních cviklech. V polích na přední straně byl reliéf piety se sedící Pannou Marií, která držela v náručí tělo Krista. Na straně je zřetelný neznámý světec v mnišském rouchu. Hlavici tvoří profilovaná římsa s fabionem. Na její horní plochu byl položen nízký sokl s geometrickým motivem protínajících se elips. Na soklu byl položen zhruba krychlový nástavec s nápisovými čtvercovými poli s vykrajovanými rohy vystupujícími z plochy dole ozdobený čabrákami. V koutech byly reliéfy květů. Na čelní straně je rozpoznatelný německý kurzivní nápis: *Der Vater / der Sohn / und der / heilige Geist*. Ostatní nápisy jsou nečitelné. Nad nástavcem byl další nízký sokl s motivem protínajících se elips, z něhož se přes zužující se patku tyčil kříž s ukřížovaným. Ve spodní části kříže byl reliéf obdélného tvaru se segmentovým záklenskem a zobrazením srdce s těžko určitelným motivem. Kristus byl expresivně zpracován s propracovanou muskulaturou s masivní trnovou korunou. Bohatě zřasená bederní rouška na Ježíšově pravém boku přečnívala přes svislou

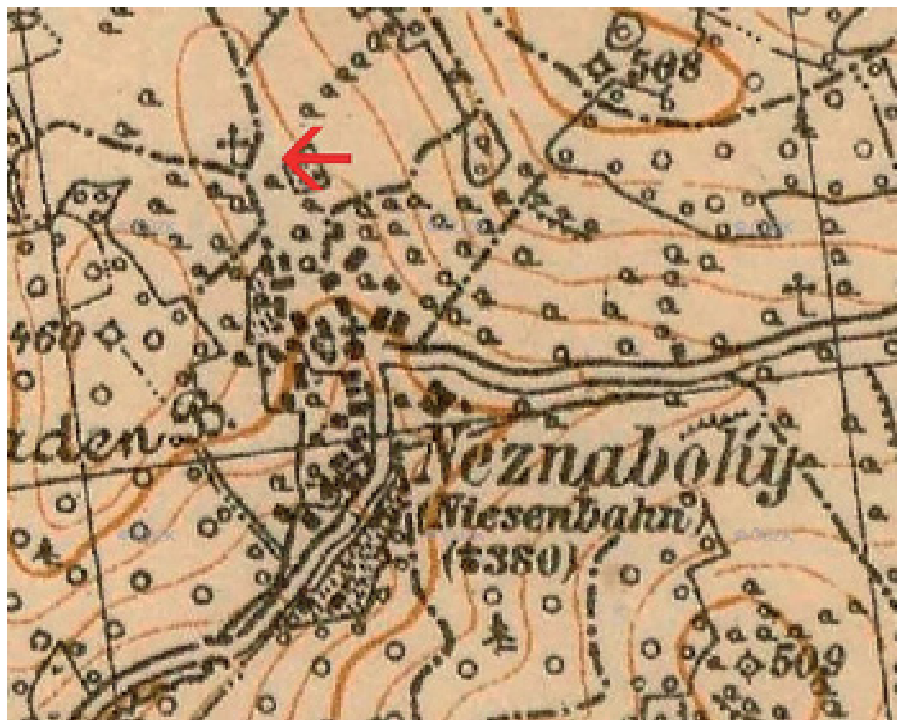
Obr 14. Kříž (kolem 1822) v Chabařovicích. Druhotně umístěný ke stěně márnice na místním hřbitově, stav 1935. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

část kříže. Nad Kristovou hlavou byla vodorovně orientovaná nápisová páska. V nákončích kříže na vodorovném břevně byly kvádry s květinovým motivem a ve svislé stojce nad Kristovou hlavou byl motiv Boha Otce s trojúhelníkovou svatozáří a s holubicí Ducha svatého.

8. Kříž (s Trojicí) z roku 1819, Chudarov (n. Grosskaudern), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž se nacházel rovněž u Ovčárny (n. Schäferei), jižně od ní. Zřídili jej roku 1819 na svém pozemku manželé Veronika a Wenzel Weigentovi z Chudarova č. p. 27 v ještě výstavnějším stylu než kříž předešlý. Podle soupisu (1836): Krucifix, jakož i obraz Boha Otce a Ducha svatého jsou, stejně jako loket vysoké z kamene tesané podobizny sv. Jana, Marie a Máří Magdaleny, mistrovsky udělány. Na čtyřech horních stranách kříže vidíme malované obrazy sv. Václava, sv. Floriána, sv. Veroniky a Marie. Na dolních čtyřech stranách sochy jsou nápisy: *Steh still mein lieber Wandersmann, und sieh was ich für dich gethan. Am Kreuz bin ich für dich gestorben und hab dir des Heil erworben. Als dann, sieh, was ist am Kreuz geschehen, dann kannst du*

Obr 15. Trojiční kříž (1822)
Neznabohy. Kříž se nedochoval,
fotodokumentace dosud nenale-
zena, je ale zachycen na mapách
3. vojenského mapování.
Zdroj: Archiv ČUZK

*in meinem Namen gehen. Errichtet von Wenzel u. Veronika Weigent in Großkaudern 1819.*⁴⁶ Socha byla také vysvěcena, údržbou se zavázali dědicové zakladatelů z rodiny Weigent při usedlosti č. p. 27.⁴⁷

Kříž byl zničen stejně jako ten předchozí. Alespoň rámcovou představu si lze udělat o jeho vzhledu podle fotografie či podle pochybné rekonstrukce podoby kříže na kresbičce Jiřího Součka.⁴⁸

Popis historického stavu

Výstavný kříž stál při cestě kryt dřevěným plaňkovým plotem se čtyřmi kamennými pilíři v nároží. Jeho podoba se dochovala na fotografii uložené v Muzeu města Ústí nad Labem. Kříž sestával ze soklu, dřívku a profilované hlavice. V dřívku byla vpadlá pole se segmentovým záklenkem. V těchto polích byly pravděpodobně reliéfy s mariánskými či christologickými výjevy. V koutech byly reliéfy květů. Na horní ploše profilované římsy byl položen nízký sokl zakončený oblounem s nástavcem zakončeným profilovanou římsou. Z nástavce vybíhal kříž s Ukřižovaným. U paty kříže byl reliéf s motivem klečící Marie Magdaleny a po stranách dvě postavy zahalené v plášti. Snad Panna Marie a sv. Jan Evangelista. Na do-

chované fotografii je kříž v horní části již poškozen. Zřetelné je torzo trupu, hlava a již notně nakloněná plastika Boha Otce s Duchem svatým. Vodorovné břevno už na fotografii chybí.

9. Kříž (s Trojicí) z roku 1819, Chabařovice (n. Karbitz), okres Ústí nad Labem

Historie

Trojice kříž nechali postavit na městském pozemku místní měšťané Anna a Wenzel Försterovi z č. p. 84 v dnešní Ústecké ulici na jihovýchodním cípu města. Farní soupis (1835) kříž popisuje takto: Socha zřízená ke cti nejsvětější Trojice. Tato sestává z tří kamenných stupňů, na nichž se nachází kamenný podstavec, na němž je na každé straně namalovaný obraz, a) Bolestná Matka Boží, b) sv. Václav, c) sv. Jan Křtitel, d) sv. Vojtěch. Na tomto podstavci spočívá kamenný kříž s ukřižovaným Spasitelem, pod ním je umístěn sv. Duch a nad ním Bůh Otec z kamene. Na přední straně se nachází plechová lucerna. Nápis: *Die Liebe Gottes, die Gnade unsers Herrn Jesu Christi – Und die Gemeinschaft des heil. Geistes sei mit euch allen. Amen. – In 2ten Brief Pauli an die Korinther 13. Cap. 13 v.*⁴⁹

⁴⁶ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Chudarov, č. 6.

⁴⁷ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Žežice, Soupis náboženských památek (Verzeichniß der, vermög hoh. Gubernialverordnung von 30. May l. J., Zahl 19886 aufzunehmen den Kapellen, Statuen, Kreuze etc. in dem Pfarrbezirke Seesitz), 1835, ves Chudarov, č. 6.

⁴⁸ Jiří Souček, *Obrazová rukověť obcí a církevních staveb v okrese Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 1999.

⁴⁹ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Chabařovice, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniß aller bei der Pfarrkirche sub titulo Beatae Mariae nascentis zu Karbitz bestehenden religiösen Standbilder), 1835, objekt s pořadovým číslem IV.

Obr 16. Kříž (1824) na návsi ve Velkém Chvojně zničen v 60. letech 20. století, stav 1958.

Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

Anna Försterová zemřela roku 1840 ve věku 63 let a její manžel Wenzel Förster, koželužský mistr, ji následoval roku 1850 ve stáří 66 let.

O tomto kříži se zmiňuje A. W. Strache v příspěvku o Jennatschovi, otiskl k tomu fotografii této památky.⁵⁰

Na konci 60. let 20. století již byla skulptura poničena a dnes již zbývá jen torzo podstavce.

Popis

Kříž v Chabařovicích je torzem původního díla. Stojí v blízkosti křížení Ústecké a Bezové ulice. Současný stav tvoří hranolový sokl čtvercového průřezu o rozměrech 64 x 64 cm. Na něj nasedá dřík s patkou a hlavicí. Zadní strana patky dříku obsahuje autorizační nápis *Jos. Jennatsch Steinmetz Meister*. Přední strana dříku je opatřena reliéfně ohraničeným zrcadlem obdélného tvaru se segmentovým záklenkem a zalamováním ve spodní vodorovné linii. V horní části v jednom dochovaném cviklu je reliéf pěticípé hvězdy. Z čelního pohledu levá horní část dříku a zbytek kříže chybí. V trhlíně je zřetelný otvor po čepu. Nástavec

nad hlavní římsou částečně obsahuje kroužený elipsový motiv obdobný jako u kříže na vaňovském hřbitově. Celková dochovaná výška je 150 cm nad okolním terénem.

Popis historického stavu

Původní podoba kříže je známá z fotografie uložené v Muzeu města Ústí nad Labem. Na dvoustupňovém podiu byl položený hranolový sokl, na kterém byla nízká patka dříku zdobená zubořezem. Na ni nasedal kvádrový dřík se zrcadly obdélného tvaru se segmentem, či vykrajovaným segmentem v horní části. Na přední straně byly v cviklech dvě pěticípé hvězdy. Sokl nahoře završovala profilovaná hlavice, na níž byl nízký jednou vodorovně přetínaný sokl s motivem protínajících se elips a nad ním ještě s motivem copu. Následoval kvádrový nástavec s nápisovým polem. V čelní části předstupujícím, obdélného vykrajovaného tvaru s čabrakami a květovými motivy v koutech. Po stěnách byl rytý nápis v němčině kurzívou. Rekonstruovat nápis je dle pouhé jedné fotografie ze 30. let 20. století obtížné. Nicméně na přední straně tohoto nástavce se nacházel nápis: *Und die Ge / meinschaft des / heilige Geistes / sei mit euch / allen. Amen*. Na pravé straně pak nápis: *In 2ten Brief / Pauli an die / Korinther 13 Cap. 15 v*. Levý bok pak nepochybně nesl nápis s textem uvozujícím text z čela nástavce (viz výše Historie). A zadní strana zmiňovala donátory. Nástavec ukončovala profilovaná římsa s oblounem a výžlabkem. Na ní byl nízký sokl kříže s rozvilinovým motivem zakončený oblounem a výžlabkem, ze kterého se tyčil kříž v nákončích s patkami s květinovým motivem. Nahoře byl reliéf Boha Otce na obláčku s holubičí Ducha svatého. Ukřížovaný měl expresivně pojednanou muskulaturu, masivní trnovou korunu a bohatě zřasenou bederní roušku.

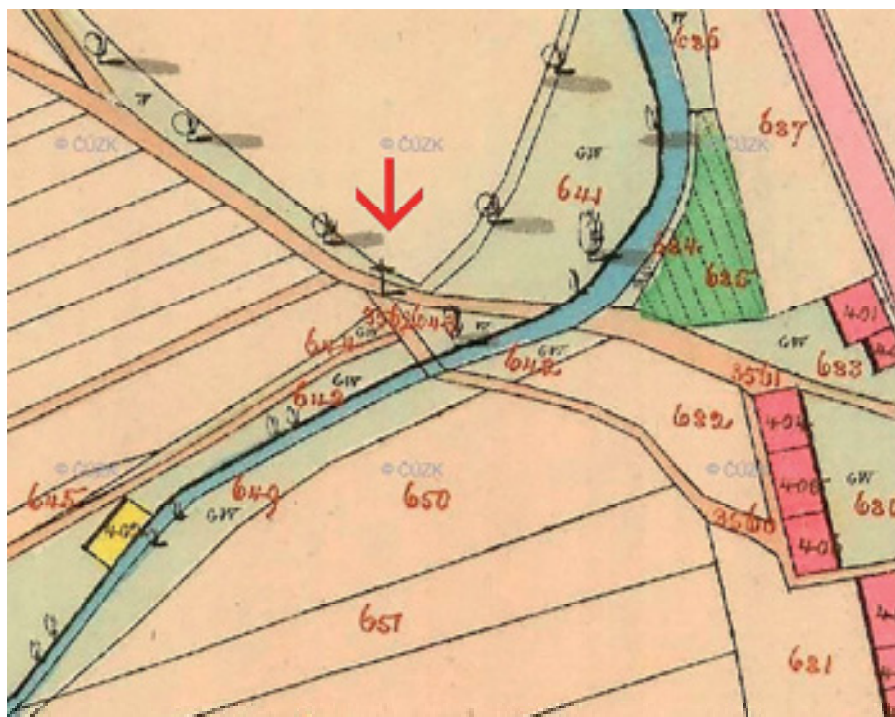
10. Kříž (s Trojicí) kolem roku 1822, Chabařovice (n. Karbitz), okres Ústí nad Labem

Historie

Druhý trojiční kříž vztyčil v Chabařovicích na městském pozemku kolem roku 1822 (snad inspirován manželi Försterovými) chabařovický měšťan Franz Kraus z domu č. p. 36. Franz Kraus zemřel 14. 10. 1823 ve věku 77 let. Testament sepsal již o rok dříve. Zdá se, že si přál trojiční kříž o něco zdobnější než Försterovi, jak dosvědčuje soupis (1835): Socha celá z kamene zřízená ke cti nejsvětější Trojice. Tato sestává z cca 4 lokte vysokého podstavce; nahoře kamenný kříž se Spasitelem; dole pod tím malý z kamene tesaný Beránek Boží, ozdobený z každé strany andělem. Na podstavci se nacházejí tři postavy a) Bolestná Matka Boží, b) sv. Jan Evangelista, c) sv. Magdaléna. Nápis: *Sehet die Mutter Jesu in größten Schmerz*.⁵¹ Vlastní popis kříže naznačuje Jennatschovu práci.

⁵⁰ J. W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister*, s. 186–187.

⁵¹ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Chabařovice, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniss aller bei der Pfarrkirche sub titulo Beatae Mariae nascentis zu Karbitz bestehenden religiösen Standbilder), 1835, objekt s pořadovým číslem XII.

Obr 17. Kříž (1829) v Ústí nad Labem, původní situace umístění kříže za Ústím nad Labem, později Špitálské náměstí. Kříž ani dokumentace se nedochovala. Zdroj: Archiv ČUZK

Kde se kříž nacházel, není dosud jisté, snad na severním konci náměstí, čímž by vytvářel pandán ke kříži předešlému.

Popis historického stavu

Z fotografie uložené v Muzeu města Ústí nad Labem je možné sledovat přibližnou podobu dalšího Jennatschova kříže z Chabařovic, jehož původní podobu ani lokaci neznáme. Na fotografii je v zemi na neznámé zahradě zapuštěný původní hranolový dřík končící profilovanou římsou, na ni nasedá patka nástavce, který je v podobě kvádrů s nápisovým polem na čelní straně. Nástavec je ukončen nahore profilovanou římsou. Na horní hraně je nízký sokl kříže. Kříž je na fotografii již poničený, chybí celá část břevna s Kristovou pravou rukou a horní část s nápisovou páskou. Kristus je tradičně expresivně ztvárněn s bohatě zřasenou bederní rouškou. Na dochované fotografii je u paty kříže nedaleko krmítka vidět zbytek horní části kříže s Bohem Otcem na obláčku. Tato skutečnost nás vede k tomu, že se jedná právě o trojiční chabařovický kříž.

11. Kříž kolem roku 1822, Chabařovice (n. Karbitz), okres Ústí nad Labem

Historie

U tohoto druhého kříže, vztyčeného místním měšťanem Franzem Krausem z č. p. 36 na městském pozemku, se pouze dohadujeme o jeho jennatschovské provenienci,

na základě užitého materiálu, doby a místa vzniku. Testament sepsal již o rok dříve. Kde v Chabařovicích se kříž nacházel, nevíme. Nicméně na dobovém snímku (z r. 1931) vojenského pomníku na místním hřbitově je v pozadí u zdi hřbitovní kaple sv. Michaela zřetelný kamenný kříž prozrazující Jennatschovu ruku.⁵² Tam byl asi odněkud přenesen. A mohlo by se jednat o tento Krausův prostý kříž. Dobový popis (1835) tohoto kříže, zvaného *Krausenfranzkreuz*, je velice stručný: Na dvou kamenných stupních stojí 2 sáhy vysoký kamenný kříž se Spasitelem.⁵³

Popis historického stavu

Typologicky Jennatschův kříž nalezneme na fotografii při stěně márnice chabařovického hřbitova. Původní lokaci kříže neznáme. Tento kříž měl pro Jennatsche tradiční skladbu hmot. Hranolový sokl, svíslé hranolový dřík s hlavicí a hranolový nástavec ukončený římsou, na níž je nízký sokl, ze kterého se tyčí kříž s Kristem. Detaily nelze z rozostřené fotografie bohužel poznat.

12. Kříž (s Trojicí) z roku 1822, Neznabohy (n. Niesenbahn), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž v Neznabozích postavil u cesty do Žďáru (Saara), severně za usedlostí č. p. 8, na jejích pozemcích, roku 1822 Johann Michael Paul, z odkazu Antona Paula. Kříž byl také

⁵² Fotografie přetiskujeme v tomto článku. Jiný snímek s tímto křížem vyšel v knize: Gustav SIMON – Karel PROŠEK, *Církevní dějiny Chabařovic*, vlastním nákladem autorů, nedatováno, s. 57.

⁵³ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Chabařovice, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniss aller bei der Pfarrkirche sub titulo Beatae Mariae nascentis zu Karbitz bestehenden religiösen Standbilder), 1835, objekt s pořadovým číslem XVI.

Obr 18. Trojiční kříž (1830) u čp. 2 v Soběchlebech po nepřítli zdařilé rekonstrukci, stav 2024. Foto: Martin Zubík 2024

vysvěcen. Popis ze soupisu (1835): Kříž s obrazem Vykupitele, nad tím Duch svatý a Bůh Otec, ozdobně tesáno z kamene, pěkně štafírováno. Nápis, vpředu: *Drei sind, welche Zeugniß geben, der Vater, der Sohn und der hl. Geist, und diese Drei sind Eins.* Na straně: *Dank Dir, o Jesu, dank für Dein aus Liebe zu uns überstandenes bitteres Leiden.*⁵⁴

Neznabohy se po vyhnání německých obyvatel zcela proměnily, z původně zemědělsky orientované vsi se staly jakousi chatovou vesničkou, kde jen stěží nacházíme zbytky původní zástavby. Usedlost č. p. 8 i s Ukřížováním jsou dávno pryč.

Popis

Do dnešní doby se kříž nedochoval a není známa žádná jeho fotografie.

13. Kříž z roku 1824, Velké Chvojno (n. Böhmisch Kahn), okres Ústí nad Labem

Historie

O tomto kříži, který se nacházel proti faře na chvojenské návsi a byl proto zván Dörfkreuz, toho mnoho nevíme. Soupis (1835) je příliš stručný: Kamenný kříž, mohutný s pozlaceným Ježíšem. Nápis: *O Herr Jesu Christe, ich bitte Dich durch die aller bittersten Schmerzen, so Du am heil. Kreuz gelitten hast; insonderheit, als Deine allerheiligste Seele von Deinen gebenederten Leib ist abgeschieden erbarme Dich über meine arme Fündige Seel, wenn Sie von meinen Leib wird abscheiden.*⁵⁵ Zřídila: Anna Maria Werner v roce 1824. Na obecním pozemku.⁵⁶

Popis historického stavu

Kříž ve Velkém Chvojně se dochoval jen na černobílé fotografii uložené v Muzeu města Ústí nad Labem. Oproti jiným se jednalo o prostší dílo. Na hranolový sokl dosedal dřík s obdélným zrcadlem rámovaným rytou linií. Na něm je (na fotografii neosově) položena hlavice směrem vzhůru se zužující, na ní ležel zhruba krychlový nástavec s rytým čtvercovým polem s vykrajovanými rohy. Na nástavec byla směrem vzhůru se zužující římsa, ze které vyrůstal kříž. Kříž měl hranolovou patkovou část širší. Nákončí kříže měla patky. Ukřížovaný byl expresivně proveden se zdůrazněnou muskulaturou. Bederní rouška byla jednoduše zřasená. Hlavu s trnovou korunou měl svěšenou na pravé rameno. Nápisová páska byla orientována svisle.

14. Kříž z roku 1829, Ústí nad Labem (n. Aussig an der Elbe), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž se nacházel původně v prostoru dnešního Špitálského náměstí v Ústí nad Labem, nicméně v době zřízení to bylo místo souběhu polních cest mezi polnostmi zcela mimo městskou zástavbu. Kamenný kříž byl vztyčen Josefem Platem (Platt) v roce 1829 na místě dožilého starého kříže dřevěného.⁵⁷ Postavením městské nemocnice (později městská elektrárna) v jeho blízkosti v 19. století, se kříž dostal do zahrady této budovy. Kříž nechala roku 1935 přestěhovat městská rada do blízkého Roseggerova parku (dnes Mánesovy sady).⁵⁸ Dnes je neznámý.

⁵⁴ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Skorotice, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller religioesen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Kappellen im Gartitzer Pfarrkirchsprengel), 1835, objekt s pořadovým číslem 33.

⁵⁵ Překlad: Pane Ježíši Kriste, prosím Tě skrze nejtrpčí bolesti, které jsi vytrpěl na svatém kříži; zvláště když Tvá nejsvětější duše odešla od Tvého požehnaného těla, smiluj se nad mou ubohou duší, až odejde od mého těla.

⁵⁶ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara České Chvojno, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniss aller bei der böhmischkahnner Pfarre sub titulo St. Martini bestehenden religiösen Standbilder), 1835, objekt s pořadovým číslem 1.

⁵⁷ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Ústí nad Labem, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller in den Grenzen des Außiger Kirchsprengel befindlichen religiösen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Feld Kappellen), 1835, objekt s pořadovým číslem 41.

⁵⁸ Franz Josef UMLAUFT, *Das von Josef Platt 1829 errichtete Steinkreuz*, in: Beiträge zur Heimatkunde des Aussigkarbitzer Bezirkes, 16. Jhrg., 1936, Aussig, s. 113.

Obr 19. Kříž zvaný Bílý (1832), Klíše, stav z 30. let 20. století.
Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

Popis

Do dnešní doby se kříž nedochoval a není známa žádná jeho fotografie.

15. Kříž (s Trojicí?) z roku 1830, Soběchleby (n. Sobochleben), okres Teplice

Historie

Tento jediný Jennatschův kříž mimo hranice ústeckého okresu zřídil roku 1830, na místě staršího, zřejmě dřevěného kříže z roku 1809, soběchlebský sedlák Joseph Gregory ze statku č. p. 2.

Soupis (asi 1838) kříž popisuje následovně: U Soběchleb při silnici do Chlumce spočívá kamenné ztvárnění ukřižovaného Spasitele, štafírované, na čtyřbokém rovněž kamenném podstavci. Kamenická práce. Socha je velmi pěkná, důstojná a poučná. Na čtyřbokém podstavci je na přední straně vymalováno Objevení bohosudovské Matky Boží, vpravo je obraz sv. Josefa, vlevo je umírající sv. František Xaverius. Nápisy, Na přední straně pod křížem: *Dreye geben Zeugnis im Himmel, der Vater, der Sohn und hl. Ge-*

Obr 20. Kříž zvaný Bílý (1832), Klíše, stav 2023.
Foto: Martin Zubík

*ist. I. Joh. 5. Na zadní straně: Errichtet von Joseph Gregory aus Sobochleben Anno 1809. Renovirt 1830.*⁵⁹

Kříž stál původně na druhé straně silnice proti č. p. 2 na kraji Gregoryho pole. Koncem 19. či počátkem 20. století byl kříž přenesen na druhou stranu před areál usedlosti č. p. 2, snad z důvodu zástavby onoho pole.

Popis

Stávající stav kříže v Soběchlebech je výsledkem novodobých úprav a nachází se na soukromém pozemku při hlavní silnici mezi Přestanovem a Teplicemi. Na dvakrát odstupňovaném podiu je na šířku položen kvádr podstavce s vyrytou linií ohraničující nápisové pole obdélného tvaru s vykrajovanými rohy. Následuje směrem vzhůru se zužující patka s oblounem, která přechází v dřík v podobě svisle loženého kvádru vrcholícího oblounem. Ve dříku je po třech stranách (čtvrtá nebyla přístupná) vystupující rám nápisového pole obdélného tvaru s rozšířenými rohy. Na dřík nasedá hlavice tvořená fabionovou římsou, na níž je centrálně položen nízký sokl zhruba čtvercového průřezu. Další části jsou novodobé a sestávají z jednoduchého ka-

⁵⁹ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Bohosudov, Soupis náboženských památek (Tabellarisches Verzeichniß aller in der Pröbstlichen Kirche zu Mariaschein sub titulo B. Matris Dolorosae bestehenden religiösen Standbilder), cca 1838, objekt s pořadovým číslem 11.

Obr 21. Kříž zvaný Löblův (1832), Vaňov, současný stav v zahrádkářské kolonii. Foto: Kateřina Neumannová 2024

menného kvádrů položeného na výšku, do něhož je vsazen litinový kříž s rostlinným motivem a zlacenou plastikou Krista. Původní kříž se dochoval jen v torzu a byl druhotně doplněn. Novodobé doplňky jsou silně kontrastní a nekorespondují s historickou skutečností.

16. Kříž z roku 1832, Klíše (n. Kleische, dnes městský obvod Ústí nad Labem), okres Ústí nad Labem

Historie

Tzv. Bílý kříž (n. Weiße Kreuz) na Klíši (jihovýchodně od původní vsi) je nástupcem staršího kříže (asi dřevěného) z roku 1806. Ten byl nahrazen roku 1832 Jennatschovým výtvozem. Zřizovatelem původního kříže byl jistý Wenzel Petschenke z klíšské usedlosti č. p. 15, ten zemřel roku 1813 ve věku 67 let. Následovala jej vzápětí i jeho šedesátiletá žena Maria Elisabeth.⁶⁰ Petschenkovi byli be-

zdětní a usedlost se dostala do držení rodiny Fügner. Snad někdo z této rodiny jej nahradil ve třicátých letech novým kamenným křížem, nutno podotknout, že Petschenke na údržbu kříže odkázal 150 zl. Ještě k dataci ústecký farní soupis (1835) uvádí: „Kamenný kříž. Dobrý, v roce 1832 zcela obnoven.“⁶¹ Nicméně F. J. Umlauft tvrdí, že , byl kříž obnoven roku 1830, jak je patrné z nápisu na zadní straně.⁶² Tento rozpor se dá vysvětlit snad již hůře čitelnou datací v Umlaufově době, sto let po vzniku kříže.

E. Wagner píše, že na údržbu kříže přispěla obnosem 156 zlatých paní Rosalia Schindler z č. p. 13. A přidává historku, která roku 1876 tři chlapci ve věku 4–5 let, Anton Grohmann (č. p. 2), Franz Watzke (č. p. 10) a Anton Jeschke (č. p. 12) zasadili ke kříži tři rostlinky kaštanu (Jírovec), z nichž vyrostly mohutné stromy.⁶³

Kříž byl obnoven roku 1934 z daru dobrodějky Anny Liebscherové (1853–1934), jež dožila v okresním starobinci. Obnovovací práce provedl ústecký sochař Karl Schmidt.⁶⁴

Kříž je dnes rozbitý, místo je sevřeno mezi dvě garáže. Je ostudou Ústeckého kraje, v jehož majetku se nachází, tento jeho trapný stav.

Popis historického stavu

Kamenný kříž se skládal z odstupňovaného podia, soklu dvojitého dřívku, a původně i kamenného kříže. Vytesán byl pravděpodobně z pískovce ze saského města Cotta. Sokl kříže je umístěn na třikrát odstupňovaném pódiu složeném z kamenných desek do zhruba čtvercového půdorysu, před schodištěm je v terénu umístěn ještě kamenný práh. Samotný sokl má zhruba čtvercový průřez, v horní části je zalomený a směrem vzhůru se mělkým výžlabkem zužuje. Samotná horní hrana soklu je svislá. Dřívko tvoří jednoduchý hranol, jehož čtvercový průřez je oproti soklu menší. Všechny čtyři strany dřívku jsou opatřeny lineárně rytým zrcadlem obdélného tvaru, v horní části se segmentovým vykrajováním. Na hranolový dřívek nasedá jeden kus hlavice ve spodní části se zalomením a oblounem tvořícím stylizovaný echinus. Stylizovaný abakus se směrem vzhůru zužuje. Na hlavici je nasazen převýšený podstavec kvádřového tvaru se soklem a v horní části je opatřen pásovou římsou, pravouhlym výžlabkem a další pásovou římsou. Čelní strana podstavce obsahuje vpadlé pole obdélného tvaru se segmentovým záklenkem, obdobně řešené jako spodní dřívko. Ostatní stěny jsou bez reliéfu. Na horní část je načepován podstavec kříže, nahoře zúžený, který plynule přechází v kanelovaný sokl zakončený římsou. Vlastní kamenný latinský kříž byl na všech horních ramenech zakončen patkami. V čelní části kříže byl korpus

⁶⁰ F. J. UMLAUFT, *Das Weiße Kreuz bei Kleische*, s. 90.

⁶¹ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Ústí nad Labem, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller in den Grenzen des Außiger Kirchsprengel befindlichen religiösen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Feld Kappellen), 1835, objekt s pořadovým číslem 47.

⁶² F. J. UMLAUFT, *Das Weiße Kreuz bei Kleische*, s. 91.

⁶³ Eduard WAGNER, *Aussig, Ein Heimatbuch*, 3. Teil, *Bilder aus der Geschichte des Stadtteiles Kleische*, Aussig 1927, s. 47–48.

⁶⁴ F. J. UMLAUFT, *Das Weiße Kreuz bei Kleische*, s. 92.

Obr 22. Kříž zvaný Löblův (1832), Vaňov, původní umístění u řeky Labe, pohlednice vydaná O. Bukačem v Ústí nad Labem roku 1932. Zdroj: Petr ŠPAČEK, *Tak to bylo na Ústecku, Ústí nad Labem 2009*

Ukřižovaného s bederní rouškou, prověšenýma rukama s trnovou korunou a hlavou svěšenou na pravém rameni. Nad Kristem byla v kameni vyvedena deska s nápisem INRI.

Popis

Torzo kříže stojí za plotem v blízkosti Ovčích vrchu. Na kamenné desce stojí sokl nahoře se zužující, z něhož vybíhá svislý kvádr dřívku s linií vyznačeným zrcadlem se segmentovým záklenkem. Hlavice je dole s oblounem, nahoře s výžlabkem. Na hlavici dosedá nástavec v podobě kvádrů s vpadlým zrcadlem. Motiv je již nezřetelný. Na zemi leží torzo kříže s tělem Ukřižovaného. Objekt byl pravděpodobně poškozen pádem větve blízkého jírovce. Došlo k ulomení kříže, který přišel o vodorovná ramena a svou patku. Plastika Ukřižovaného se dochovala jen částečně, vlivem zvětrání přišel korpus o větší část modelace. Kříž upadl i s patkou, z podstavce dodnes ční kovový čep. Na zadní straně je zřetelný nápis německou frakturou.

Podstavcová část je dochována v relativně dobrém stavu, povrch kamene je částečně pokryt krustami a mikrovegetací, jednotlivé díly jsou částečně vychýlené, ale stabilní.

17. Kříž z roku 1832, Vaňov (n. Wannow), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž zvaný Löblův vybočuje z řady jennatschových křížů tím, že má krucifix na dvě strany. Stál původně před vsí

Vaňov směrem na Ústí nad Labem, vpravo na poli u Labe. Později byl přenesen na současnou pozici ve vaňovské zahrádkářské kolonii, což poněkud ochuzuje diváky, neboť je nyní prezentována pouze jedna strana kříže.

Soupis (1835) o něm říká: Kamenný kříž s dvojitým pohledem, jedním proti silnici, druhým k labskému břehu.⁶⁵

Ke kříži se váže historka, která na tom místě hlídal sedlák Löbel svou vinici a omylem zastřelil svého syna, vračejícího se z vojny. Což se událo někdy za sedmileté války v polovině 18. století, na místě pak stávala dřevěná kaplička, tu nahradil dřevěný kříž a konečně roku 1832 zřídili Löbelovi dědicové kříž kamenný.⁶⁶

Popis

Kříž je umístěn ve svahu na nepřístupném oploceném pozemku. Na zpevněné desce je položen kvádr, na nějž nasedá patka dřívku se zaoblenou horní částí, ze které stoupá dřív v podobě na výšku položeného hranolu s vyrytou linkou vyznačenými obdélnými nápisovými poli. Dřív je zakončen hlavicí s oblounovou římsou, na které je nízký sokl. Na sokl nasedá nástavec přibližně krychlového tvaru s nápisovými poli a květovým motivem v koutech. Levá strana nástavce při pohledu od cesty nese mělce tesaný nápis německou kurzívou: Errichtet von / Johann und Elisabeth / Löbl in Wannow / 183[2]. Předek nástavce nese šestiřádkový nápis tesaný kurentem, který při lepším ohledání (nikoli přes plot) může být i čitelný. Na nástavec nasedá nízký sokl zakončený oblounem, z něhož vychází patka kříže. Kříž je

⁶⁵ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Ústí nad Labem, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller in den Gränzen des Außiger Kirchsprengele befindlichen religiösen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Feld Kappellen), 1835, objekt s pořadovým číslem 54.

⁶⁶ Franz Josef UMLAUFT, *Bilder aus Alt-Aussig*, Aussig 1922, s. 18.

Obr 23. Kříž (?), na hřbitově ve Vaňově, stav 2024. Přenesený kříž plní druhotně funkci centrálního hřbitovního kříže.
Foto: Kateřina Neumannová 2024

latinský a je tvořen dvěma ostře profilovanými pravidelnými hranoly. Ukřižovaný je proveden na obou stranách. Na severní straně k ulici je ztvárněn Kristus na kříži s propracovanou muskulaturou končetin a trupu. Hlava Ježíše je svěšená na pravé rameno. Dominantním prvkem je široká trnová koruna. Nad hlavou je svisle orientovaná nápisová páska. Kristova bederní rouška je bohatě zřasená a na jeho pravém boku přesahuje svislé břevno kříže. Druhá strana kříže byla v době dokumentace nepřístupná.

18. a 19. Kříže (?), Vaňov (n. Wannow), okres Ústí nad Labem

Historie

Ve Vaňově se zřejmě nacházely ještě dva Jennatschovy kříže. Jeden je dnes na místním hřbitově. Zdá se, že sem byl přenesen po zřízení hřbitova (někdy v druhé polovině 19. století) a získal funkci centrálního hřbitovního kříže. Kde a kdy byl vztyčen původně není jasné. Soupis (1835)

Obr 24. Trojiční Kříž (?), Vaňov. Dnes neznámý kříž na snímku druhotně umístěný ke stodole vedle čp. 110 ve Vaňově asi 30. léta 20. století. Foto: Muzeum města Ústí nad Labem

kromě výše zmíněného Löbelova kříže se dvěma Ukřižovanými uvádí ještě dva kamenné kříže: pod č. 56 – jeden kříž celý z kamene, velmi dobrý na obecním pozemku, a pod č. 58 – Kříž celý z kamene, dobře dochovaný a udržovaný při výjezdu z obce.⁶⁷ Druhý známe pouze z fotografie ze sbírek ústeckého muzea. Na snímku vidíme trojiční Jennatschův kříž před dřevěnou stodolou a v pozadí zděnou usedlost. Nejspíše se také nejedná o původní umístění kříže. Vaňovem prošlo v polovině 19. století těleso železnice a ve stabilním katastru (indikační skica) vidíme touto stavbou dotčené dva kříže. Mohlo by se jednat o ty Jennatschovy.

Popis hřbitovního kříže

Hřbitovní kříž stojí v centrální poloze naproti vstupu na vaňovský hřbitov. Na dvakrát odstupňovaném podstavci je umístěn kvádr o rozměrech 69 x 64 cm v průřezu a výšce 35 cm, na který nasedá užší nahoře se více zužující sokl. Nasedající dřík tvoří na výšku postavený kvádr zakončený profilovanou římsou s přesahem. Ve dříku je v čelní části

⁶⁷ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Ústí nad Labem, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller in den Grenzen des Außiger Kirchsprengel befindlichen religiösen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Feld Kappellen), 1835, objekty s pořadovým číslem 56 a 58.

černou linkou zdůrazněno nápisové pole ve tvaru obdélníka se zalamovaným segmentovým záklenkem a rozšiřujícími se rohy. Na horní hranu římsy je položen kvádrový nástavec zakončený přesahující masivní římsou. Tento nástavec je bohatě výtvarně zdoben. Na čelní straně je čtvercové nápisové pole se značně degradovaným nápisem, který již nelze přečíst. Po stranách pole byly svíslé reliéfy zvonků. Vodorovná plocha římsy s květinovým a elipsovým motivem. Nástavec pokračuje nízkým oblounem zjemněným soklem, z něhož vyrůstá 160 cm vysoký latinský kříž s Ukřížovaným a svíslé orientovanou nápisovou páskou nahoře. Kristus je expresivně pojednaný se zdůrazněnou muskulaturou. Hlavu má jen mírně se svažující na své pravé rameno, temeno mu přikrývá masivní trnová koruna. Bederní rouška je zřasená a na Kristově pravém boku přečnívá přes svíslou hranu kříže.

Popis historického stavu kříže neznámého umístění

O vzhledu neznámého kříže ve Vaňově máme informace z fotografie uložené v Muzeu města Ústí nad Labem. Přesnou polohu není v tuto chvíli možné určit. Kříž sestával z kvádrového soklu s vyrytým polem. Na soklu stála patka zakončená oblounem, na kterou dosedal dřík se segmentově zaklenutými poli s reliéfy. Dřík je zakončen profílovanou hlavicí, na které je nízký sokl s nástavcem přibližně krychlového tvaru s nápisy na stranách. Na něm byl položen nízký sokl kříže s výrazným výžlabkem a oblounem. Vlastní kříž měl na fotografii nad Ukřížovaným reliéf Boha Otce na obláčku s holubicí Ducha svatého.

20. Kříž z roku 1832, Podhoří (n. Deutsch Neudörfel), okres Ústí nad Labem

Historie

Kříž se nachází v místě zcela zpustlém, na jakémsi parkovišti kamionů a křižovatce cest. Původní charakter lokality jen stěží v terénu rozpoznáme, neboť ves Podhoří byla již před padesáti lety zbořena pro uhlí a poslední pozůstalé stavení bylo zbořeno kolem roku 2020. Kdysi se kříž nacházel v horní části vsi, jihovýchodně od návsi, na cestě do Všebořic (Schöbritz) na obecním pozemku. Soupis (1835) popisuje kříž slovy: Kříž včetně těla Vykupitelova a podstavce z kamene, zdobně tesaný, štafírovaný. Nápis: *Herr, vergieb ihnen, denn sie wissen nicht, was sie thun.*⁶⁸ Kříž postavila obec Podhoří v roce 1832 zřejmě na místě staršího kříže (nejspíše dřevěného). Svěcený.⁶⁹

V současnosti je na tom plastika zle, bez rychlého zásahu brzy zcela zanikne.

Popis

Kříž se nachází na jihovýchodním okraji zaniklé obce Podhoří. Na dvakrát odstupňovaném podstavci sto-

Obr. 25. Vaňov, pravděpodobné původní umístění dvou kamenných křížů (dnes jeden na hřbitově, druhý neznámý).

Indikační skica stabilního katastru 1842.

Zdroj: Archiv ČUZK

jí kvádrový sokl o rozměrech 72 x 66 cm a výšce 44 cm s vykrajovaným nápisovým polem. Na něj nasedá směrem vzhůru se zužující patka s kvádrovým dřikem a profílovanou římsou. Dřík je na třech stranách zdoben vyrytým nápisovým polem obdélníkového tvaru s vykrajovanými rohy. Celková výška této střední části od hrany soklu po horní hranu římsy je jeden metr. Na římsu nasedá nástavec krychlového tvaru o hraně cca 45 cm. Na čelní straně je na něm patrné torzo reliéfu piety. Sedící Panna Maria držela na klíně mrtvé tělo Krista. Dodnes se dochoval závoj, šat a část vlasů Panny Marie. Z Krista jsou patrné části nohou a trupu. Zbylé strany nástavce jsou bez reliéfu, pravděpodobně obsahovaly malovaný nápis. V nárožích vpadlých polí se dodnes dochovaly zbytky světlého nátěru. Nad nástavec vybíhá zužující se sokl kříže. Vlastní kříž je latinského typu tvořený dvěma kolmými ostrými hranoly. Na čelní straně je Ukřížovaný s expresivně propracovanou muskulaturou a zřasenou bederní rouškou, která na pravém boku mírně přečnívá přes svíslou část kříže. Hlava Krista se nedochovala. Ze starší dokumentace je zřetelná nápisová páska nad Ježíšovou hlavou. V současné době je ulomena pravá část vodorovného břevna a velký kus s nápisovou páskou. Celková výška kříže je od druhého stupně u podstavce po vrchol kříže zhruba 3,45 cm. Celý kříž byl v minulosti obehnán nízkým plotem upevněným mezi čtyřmi nárožními sloupky, které se dochovaly v torzu.

⁶⁸ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Skorotice, Soupis náboženských památek (Verzeichniss aller religioesen Standbilder als Kruzifixe, Statuen, Kappellen im Gartitzer Pfarrkirchsprenge), 1835, objekt s pořadovým číslem 17.

⁶⁹ Tamtéž.

Obr 26. Kříž (1832), Podhoří, snímek dosvědčující zoufalý stav kříže v roce 2024. Foto: Martin Zubík 2024

Obr 27. Kříž (1832), Podhoří, detail poškození kříže 2024. Foto: Martin Zubík 2024

21. Kříž (s Trojicí) z roku 1832, Tuchomyšl (n. Schönfeld), okres Ústí nad Labem

Historie

Na louce v západní části obce Tuchomyšl, na pozemku Wenzela Hony (Hona) z č. p. 42, zřídil tento kříž v roce 1832 Wenzel Köhler, výměnkář z č. p. 1. Jelikož celá obec ustoupila těžbě uhlí v druhé polovině 20. století a kříž nebyl přenesen a ani fotograficky dokumentován, nemáme o něm více informací nežli z farního soupisu (1836): Socha svatých Trojice. Zcela nová, slušně udělaná. Nápis: *Die Liebe Gottes, die Gnade unsers Herrn Jesu Christi und Gemeinschaft des hl. Geistes sey mit euch allen. Amen.*⁷⁰

Popis

Do dnešní doby se kříž nedochoval a není známa žádná jeho fotografie.

Kulturně-historické zhodnocení Jennatschova díla

Představené kříže jsou připisovány Ignazi Josefu Jennatschovi, nejvýznamnějšímu členu kamenické rodiny, která na Ústecku působila po tři generace do poloviny 19. století. Výrazová podobnost a neobvykle kvalitní řemeslné provedení obdobně vypadajících kamenných křížů neušly již starším vlastivědcům.⁷¹ Technický stav většiny z jednadvaceti představených křížů není dobrý, pokud vůbec ještě

existují. Ze starší fotodokumentace je často zřejmá propracovaná ikonografická výzdoba, kterou lze obstojně kriticky jen těžko hodnotit. Dochovaly se jen kusé zmínky motivů ve farních soupisech. Ale i to málo stačí k tomu, abychom si vytvořili alespoň představu o povšechné obeznámenosti Ignaze Jennatsche s křesťanskou ikonografií. Ze soupisů vyplývá, že velká část jeho křížů byla ve skutečnosti trojčinnými kříži znázorňujícími Boha Otce s holubicí Ducha svatého. Dohromady tak tvořily dnes na severu Čech vzácný výjev *Thronus gratie* známý jako Gnadenstuhl, nebo česky Trůn milosti. Smutnou realitou je, že se v případě Jennatschových křížů žádný kompletní s vyobrazením Boha Otce a s holubicí Ducha svatého nedochoval.

Ignaz Josef Jennatsch byl kameníkem již poplatným klasicistnímu tvarosloví. Všechny části jeho křížů jsou suverénně pravoúhlé využívající na mnoha místech geometrické dekorativní reliéfy a jedinou přítomnou dynamickou částí byly figury, jejichž expresivita je představena až barokním způsobem. Ostatně obvyklý Jennatschův lem s uchy v soklové části kříže se objevuje i v barokní soklové architektuře. Dramatické figury můžeme jen tušit z fotografie na kříži v Chuderově (v katalogu č. 10). Dynamické výtvarné provedení tak zůstává toliko v postavě Krista. Za povšimnutí stojí opakující se motiv přečnávající bederní roušky, která je ztvárněna zpravidla s bohatou drapérií, tento prvek je jednou ze zvláštností Jennatschovy tvorby. Samotné tělo Ukřižovaného bývá ztvárněno s propracovanou muskulaturou, jednodušší výraz lze, též jen z foto-

⁷⁰ Archiv biskupství v Litoměřicích, f. Fara Trmice, Soupis náboženských památek (Verzeichniss der Kapellen, Statuen und Standbilder im Pfarrey türmitzer Kirchsprengel), 1836, nečíslováno.

⁷¹ Osobě Ignáce Jennatsche se věnoval již Josef W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmeister Ignaz Josef Jennatsch, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes* 9, 1929, s. 186–187.

Obr 28. Trojiční kříž (1832),
Tuchomyšl, kříž na indikační
skice stabilního katastru 1842.
Zdroj Archiv ČUZK

grafii, tušit v případě obličeje Krista. Jennatsch byl pravděpodobně spíš kameníkem než uměleckým sochařem, a tak tento detail lze hodnotit jako ne příliš kvalitní. Přesto dynamicky působící Ježíšovo tělo je v působivém stylovém kontrastu s chladnou a až matematickou proporcí kříže. Jennatsch si vypracoval i osobitý styl kladení jednotlivých komponent křížů, které usnadňují identifikaci jeho děl. Zajímavostí je střídání vpadlých a vystupujících nápisových a reliéfních polí, které může nastat v rámci jedné památky. Jistou genezi sledujeme u oblíbenosti využívání jednotlivých tvarů zrcadel či nápisových polí. Ve 20. letech se objevují téměř výhradně obdélná segmentově zaklenutá pole. Ve třicátých letech segment mizí a je nahrazen obdélným motivem buď s rozšířenými, nebo vykrajovanými rohy.

V první třetině 19. století je kameník Ignaz Josef Jennatsch na Ústecku z hlediska kvality realizovaných prací solitérem. V minulém čísle *Monumentorum Custos* jsme se věnovali ikonograficky rovněž bohatě pojednané sérii drobných kamenných památek neznámého kameníka zřízené ve stejném období sedlákem Franzem Siechem z Neštěmic.⁷² Tyto dva příklady jsou od sebe na hony vzdálené. Siecheho příklad se lidovou formou drží ještě v podstatě

barokního tvarosloví, zatímco Jennatsch tvoří v soudobém aktuálním uměleckém stylu. Jména dalších kameníků ve stejném období jsou v tuto chvíli neznámá a je nevyřešenou otázkou, zda se ještě nějaká objeví.

Závěr

Nemyslíme si, že náš výčet křížů z ruky a dílny kamenického mistra Ignatze Josefa Jennatsche (1780–1832) z Chabařovic je zcela vyčerpávající, přestože jistě většinu děl jsme zachytili. Strache zmiňuje například kříž na starém hřbitově v Trmicích,⁷³ ten ovšem není uveden ve farním soupisu (na místě je dnes autoservis s vysokou zdí obehnanou žiletkovým drátem). Proto byl vynechán. Také se mohou v budoucnu objevit snímky neznámých křížů vykazujících Jennatschem vytvářené tvary.⁷⁴

Dochované kříže se netěší státní památkové ochraně a jsou na hraně svých existencí, některé i za ní. Ukázali jsme, kterak kameník z Chabařovic ovlivnil tvářnost ústeckého okresu na dalších skoro dvě stě let. Jeho dílo si zasluhuje rehabilitaci, neboť zdejší krajina je bez těchto stop lidské práce velice smutná a chudá.

⁷² Jan LEIBL – Martin ZUBÍK, *Sochy Franze Siecheho*, *Monumentorum Custos*, 1–2/2023, s. 35–47.

⁷³ J. W. STRACHE, *Der Karbitzer Steinmetzmeister*, s. 186.

⁷⁴ A to se také stalo, již po uzávěrce jsme objevili další Jennatschův kříž, který se nacházel ve Všebořicích. Stál na křižovatce cest na severovýchodě vsi. Kříž (zřejmě dřevěný) zde prvně zřídil roku 1805 Franz Hahnel, sedlák z čp. 3 ve Všebořicích, u svého pole, roku 1813 sem nechal postavit kříž kamenný jeho syn Anton Hahnel. Roku 1898 byl kříž přenesen na druhou stranu cesty k Hahnelově zahradě. (Viz AM ŮL, fond Fara Skorotice, kniha 19, Soupis kaplí a křížů, kříž s č. 8). U kříže později vyrostla známá restaurace „Růžek“, která, na rozdíl od kříže, tam stojí dodnes. Kříž stával v místech, co je dnes slunečník na zahrádce pivnice a zmizel někdy v druhé polovině 60. let 20. století. Dle dochovaných fotografií ve sbírce NPÚ ŮOP v Ústí nad Labem se jednalo zcela jistě o Jennatschův výtvar a náš článek se tedy měl jmenovat dvaadvacet křížů kamenického mistra Ignatze Josefa Jennatsche z Chabařovic.